

9611-İŞVEREN VE İŞVEREN VEKİLİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMİ

Ünite 6: İş Kazası ve Meslek Hastalığı Kavramı ve Getirdiği Maliyetler

Giriş

İş kazası ve meslek hastalıklarının önlenebilirliği, Avrupa Birliği üyesi gelişmiş ülkelerde özellikle son yıllarda alınan etkin önlemler sonucunda istatistiklerle kanıtlanmış ve iş kazaları oranlarında düşüşler yaşandığı yapılan araştırmalar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Bu olumlu gelişme sadece mevzuat değişiklikleri ile değil, aynı zamanda alınan önlemlerin uygulamaya konulması ve bunun bir çalışma kültürü hâline getirilmesiyle mümkün olabilmektedir.

Çağdaş iş sağlığı ve güvenliği yaklaşımında çalışma ortamında tehlike kaynaklarının belirlenerek sağlık ve güvenlik açısından bir risk değerlendirmesinin yapılması, önleme ve koruma tedbirlerinin belirlenerek uygulanması ve çalışanların bilgilendirilmesi gerekmektedir. Bireyin çalışma hayatına atılmadan önce genel sağlık durumu, fiziksel ve psikolojik kapasitesinin tanımlanması, temel kayıtların tutulması ve testlerin yapılması iş sağlığı ve güvenliği açısından vazgeçilmezdir.

İş Kazası Kavramı

İş kazası, Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, önceden planlanmamış, bilinmeyen ve kontrol altına alınamamış olan etrafa zarar verebilecek nitelikteki olay; Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, önceden planlanmamış kişisel yaralanmalara, maddi zarara ve üretimin durmasına sebep olan olay olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde iş kazası tanımı 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 13. maddesinde ise çeşitli durumları içine alacak bir şekilde tanımlanmıştır. Buna göre:

- Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle
- Sigortalının, işveren tarafından görev ile başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- Emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri sırasında meydana gelen ve çalışanı olay anında ya da daha sonrasında bedenlen veya ruhen olumsuz yönde etkileyen olaylar olarak tanımlanmaktadır.

İş kazalarının nedenlerine bakıldığında; insan, makine ortam ve yönetim faktörlerinden kaynaklandığı görülmektedir.

İnsan faktörü, iş kazaları içerisinde en önemlisi ve en sık karşılaşılan nedenler arasında olanıdır. İnsandan kaynaklanan yorgunluk, uykusuzluk, alkol kullanımı, hastalık gibi çeşitli fiziksel nedenler; unutkanlık, sıkıntı, üzüntü, çevre etkileri, istem dışı davranışlar, ihmalcilik

davranışlar, hatalı davranışlar gibi psikolojik nedenler, işyerindeki insan ilişkileri, iletişim ve takım çalışmasındaki yetersizlikler gibi faktörler örnek olarak sayılabilir.

İş kazası nedenlerinde makine faktöründen kaynaklanacak tehlikelere karşı koruyabilmek için öncelikle tehlike yaratan veya yaratabilecek olan noktaların tespitinin yapılması gerekmektedir. Çalışanlar, makinelerle çalışırken makinelere dokunma, makine ile içindeki veya üzerindeki bir malzeme veya sabit bir yapı arasına sıkışma, makinenin hareket hâlindeki parça veya kısımlarına çarpma, makineden sıçrayan malzemenin çarpması gibi nedenlerle kazaya maruz kalabilirler.

İş kazalarında işyeri ortam faktörünün etkilerini azaltmak için çalışma ortamı koşullarının fiziksel ve psikolojik açıdan çalışanların yaşam fonksiyonlarını tehdit etmeyen, rahatsızlık ve sıkıntıya yol açmayan, ısı, nem, havalandırma, aydınlatma, gürültü, titreşim ve benzeri konularla ilgili sorunlardan arındırılmış olması gerekmektedir. Burada bahsedilen tehlikeler mekanik kaynaklı olmasına rağmen bunların dışında hemen dikkat çekemeyebilen elektrik (statik elektrik dâhil), ışın yayılması, sıcaklık, toz ve duman, gürültü ve titreşim, kimyasal maddeler, yanıcı-parlayıcı ve patlayıcı maddeler gibi mekanik olmayan kaza nedenleri de mevcuttur.

İş kazalarında uygun olmayan personel istihdamı, yönetme, izleme, iletişim kurma, makine seçimi, kullanımı, bakımı, ilk yardım ve kurtarma, yetersiz yönetim organizasyonu, yetersiz güvenlik yönetim planı, eğitim ve öğretim yetersizliği ve yetersiz sağlık kontrolleri gibi yönetsel faktörlerin etkileri sayılabilir.

Sıralanan bu temel nedenlerin üzerine eklenen güvensiz davranışlar ve/veya güvensiz durumlar, son noktayı koyan dolaysız bir nedenle kazaları ortaya çıkarmaktadır. Kabul edilebilir ve yasal güvenlik kurallarına uymayan, kişinin kendisine, başkalarına ya da alet ve ekipmanlarına zarar veren davranışlara güvensiz davranışlar denilmektedir.

Meslek Hastalıkları Kavramı

Meslek hastalığı, mesleki risklere maruziyet sonucu ortaya çıkan hastalıktır. Dünya Sağlık Örgütü ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kaynaklarda meslek hastalıkları; zararlı bir etkenle bundan etkilenen insan vücudu arasında, çalışılan işe özgü bir neden sonuç, etki-tepki ilişkisinin ortaya konabildiği hastalıklar grubu olarak tanımlanmaktadır.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda, meslek hastalığı, mesleki risklere maruziyet sonucu ortaya çıkan hastalık şeklinde; şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda ise sigortalının çalıştığı veya yaptığı işin niteliğinden dolayı tekrarlanan bir sebeple veya işin yürütüm şartları yüzünden uğradığı geçici veya sürekli hastalık, bedensel veya ruhsal özrürlük hâlleridir şeklinde tanımlanmaktadır.

9611-İŞVEREN VE İŞVEREN VEKİLİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMİ

Ünite 6: İş Kazası ve Meslek Hastalığı Kavramı ve Getirdiği Maliyetler

Çalışanlar arasında meslek hastalıklarından daha sık görülen işle ilgili hastalıklar; kalp hastalıkları, kronik akciğer hastalıkları, kas iskelet sistemi hastalıkları gibi kronik ve dejeneratif hastalıklardır. Bu hastalıkların oluşumunda birçok faktör rol oynamaktadır. Bazı mesleklerde çalışıyor olmak bazı hastalıklar için riski artıran faktör olabilmektedir.

Tıbbi ve yasal olarak bir hastalığın mesleki maruziyete bağlı olduğu kesin olarak kanıtlandığında adı meslek hastalığı olarak tanımlanmaktadır. Bununla beraber bu ilişkiyi ortaya koymak her zaman o kadar kolay olmamaktadır. Meslek hastalıklarının büyük kısmı çok faktörlü bir etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. İş ve hastalık ilişkisi; meslek hastalıkları, işle ilgili hastalıklar ve çalışanları etkileyen hastalıklar üzere üç kategoriye ayrılmaktadır.

İş kazası ve meslek hastalığı bildiriminde bulunmak için işveren; bütün iş kazalarının ve meslek hastalıklarının kaydını tutar, gerekli incelemeleri yaparak bunlar ile ilgili raporları düzenler. İşyerinde meydana gelen ancak yaralanma veya ölüme neden olmadığı halde işyeri ya da iş ekipmanının zarara uğramasına yol açan veya çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olan olayları inceleyerek bunlar ile ilgili raporları düzenler.

İşverenler; iş kazalarını kazadan sonraki üç iş günü içinde, sağlık hizmeti sunucuları veya işyeri hekimi tarafından kendisine bildirilen meslek hastalıklarını ise öğrendiği tarihten itibaren üç iş günü içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirimde bulunmak zorundadır.

Bildirme yükümlülüğünü yerine getirmeyen veya haber verme kâğıdında belirtilen bilgiyi “kasten eksik” veya “kasten yanlış” bildiren işverenler, haber verme kâğıdında yazılı bilginin eksik veya yanlış olmasından doğan ve ileride doğacak SGK’nın zararlarından sorumlu tutulur.

Bildirimin zamanında yapılmaması nedeniyle, sigortalının tedavi süresinin uzaması veya malul kalması yüzünden doğan SGK’nın zararlarından işveren sorumlu tutulmakta ve bu sebeple yapılan harcamalar işverenden tahsil edilir.

Meslek hastalıkları dosyalarında bulunması gereken belgeler şu şekildedir:

- İlk işe giriş sağlık raporu,
- Sigortalının çalışma süre ve koşullarını belirleyen mesai listesi ya da listeleri,
- Daha önce meslek hastalığı tespit edilmiş, kontrol muayenesi ya da hastalığında artma sebebi ile müracaat eden sigortalıda, daha önce meslek hastalığı tespitinin yapıldığı
- Meslek Hastalıkları Hastanesine ait hasta arşiv dosyası ile yeni sağlık kurulu raporu aslı ile dayanağı tıbbi belgeler,
- İlk tespit ise yeni açılmış dosyası ve yeni sağlık kurulu raporu aslı ve dayanağı tıbbi belgeler,

- İşyerinde yapılmış olan periyodik muayene raporları,
- Dosya içerisinde mevcut belgelere dair kontrol listesi belgeleri bulundurulmalıdır.

İş kazalarının raporlanmasında işveren işyerinde meydana gelen ancak yaralanma veya ölüme neden olmadığı halde işyeri ya da iş ekipmanının zarara uğramasına yol açan veya çalışan, işyeri ya da iş ekipmanını zarara uğratma potansiyeli olan olayları inceleyerek bunlar ile ilgili raporları düzenler.

Bu kapsamda tüm kazalar, işle ilgili hastalıklar, meslek hastalıkları ve ramak kala olayların nedenleri araştırılmalı, kayıtları tutulmalı ve gerekli incelemeler yapılarak bunlar ile ilgili raporlar düzenlenmelidir. Mümkünse, tutulacak raporda değerlendirilebilecek konularla ilgili olarak çalışan temsilcisi/ temsilcilerinin veya usta, usta başı, bölüm sorumluları, konunun uzmanı olan kişi ve çalışanların fikirlerinin alınması da sağlanmalıdır. Olayla ilgili delillerin kaybolmaması ve objektif delillerin sağlanabilmesi için rapor tutulurken vakit kaybedilmemeli ve rapor derhal yazılmalıdır. Olay yeri veya olaya karışan ekipman varsa olduğu gibi muhafaza edilmeli ve mümkünse ekipmanın ve olay yerinin fotoğrafı çekilerek rapora eklenmelidir.

İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarından Doğan Maliyetler

Dünyada meydana gelen iş kazaları ve meslek hastalıkları ve bunların neden olduğu maddi ve manevi kayıplar ürkütücü boyutlara ulaşmıştır. Bu nedenle, iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyeti oldukça önem kazanmıştır. İş kazaları ve meslek hastalıklarından etkilenen ve bundan doğan maliyetlere katlanan çeşitli taraflar vardır. Bu bakımdan iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyeti çalışanlar açısından, işverenler açısından ve ülke ekonomisi açısından maliyetlere neden olmaktadır.

İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesinde İşverenin Rolü

İş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesinde işverenin yapması gerekenler aşağıda sıralanmaktadır:

- Güvenli çalışma koşullarını sağlayacak her türlü önlemi alması,
- İş sağlığı ve güvenliğine yönelik araç-gereçleri noksansız bulundurması,
- Özellikle makine koruyucularda herhangi bir sorun olup olmadığını denetlemesi,
- Çalışanların kişisel koruyucu donanımlarını kullanmalarını sağlaması,
- Çalışanlara düzenli olarak iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri vermesi,
- Çalışanların güvenli davranışlar içinde bulunup bulunmadığını denetlemesi,
- İş kazalarında, acil müdahale ve ilk yardım için uygun bir sistem kurması,

9611-İŞVEREN VE İŞVEREN VEKİLİNİN İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ EĞİTİMİ

Ünite 6: İş Kazası ve Meslek Hastalığı Kavramı ve Getirdiği Maliyetler

- İş kazalarına ilişkin kayıtları tutması ve tutulan kayıtları değerlendirmesi,
- İş sağlığı ve güvenliği alanında inceleme ve araştırmalar yapan bilimsel kurum ve kuruluşları desteklemesi,
- İş sağlığı ve güvenliği mevzuatını titizlikle uygulaması,
- Çalışanların sorunlarıyla ilgilenecek eğer mümkünse iş psikoloğu bulundurması iş kazaları ve meslek hastalıklarının en aza indirilmesinde önemli katkılar sağlayacaktır.

İş Kazaları ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesinde Çalışan Rolü

Meslek hastalıklarının önlenmesinde çalışanların üzerine düşen sorumluluklar aşağıda sıralanmıştır:

- Kişisel hijyen kurallarına uymak,
- Çay ve yemek molaları öncesi ellerini bol sabunlu su ile yıkamak,
- İş sırasında kesinlikle sigara içmemek,
- İş çıkışı duş almak,
- Elbise dolabında iş kıyafetleri ile günlük kıyafetlerini ayrı bölümlere koymak,
- İşverenin sağlık ve güvenlik talimatlarına uymak,
- Kişisel koruyucu donanımları usulüne göre ve sürekli kullanmak,
- Periyodik muayenelere, kontrol muayenelerine zamanında gitmektir.

İş Kazalarının ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesinde Devletin Rolü

Devletin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki en önemli fonksiyonu ve görevi, iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin mevzuatı düzenlemektir. Devletin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki ikinci bir önemli görevi de denetimdir. Çünkü mevzuat ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun uygulanmaması durumunda bir yarar sağlayamayacaktır. Bu bakımdan mevzuatın uygulanmasını denetimlerle izlemek, devletin bir fonksiyonudur. Devletin bir diğer fonksiyonu da mevzuatı ihlal edenlere bağımsız mahkemeler aracılığı ile gerekli yaptırımları uygulamaktır. Bunların dışında devlet, iş sağlığı ve güvenliği konusunda araştırma ve eğitim yapan birimler oluşturarak bunların faaliyetlerini yönlendirmektedir.

İş sağlığı ve güvenliği konusunda belki de yapılacak en önemli iş, iş sağlığı ve güvenliğinin bir devlet politikası hâline getirilmesidir. Bütün toplum kesimlerinin ve sosyal tarafların iş sağlığı ve güvenliği konusuna dikkatinin çekilerek iş sağlığı ve güvenliği bilincinin oluşturulması, iş kazaları ve meslek hastalıklarının önlenmesinin ilk adımı olacaktır. Ayrıca birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi iş sağlığı ve güvenliği konuları okul öncesi dönemden itibaren çocukların düzeyine uygun bir şekilde verilmelidir çünkü iş güvenliği bilinci, küçük yaşlardan itibaren verildiğinde etkili olmaktadır.